

ФЕДИНА-ДАРМОХВАЛ В.С.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра загальної педагогіки та
педагогіки вищої школи,
Львівський національний університет
ім. І. Франка, м. Львів, Україна

МІСЦЕ І РОЛЬ ПРОГРАМ ОБМІНУ В ПРОФЕСІЙНОМУ РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

FEDYNA-DARMOKHVAL V.S., The place and role of exchange programs in the professional development of teachers of higher education institutions. *The article is focused on the role of exchange programs in the professional development of higher education academics. Academic mobility is important for the personal and professional development of the academics, as it puts him in the conditions of analysis and resolution of life situations from the standpoint of their own and other cultures.*

Keywords: *academic mobility, forms of academic mobility, exchange programs, professional development, intercultural cooperation.*

ФЕДИНА-ДАРМОХВАЛ В.С. Місце і роль програм обміну в професійному розвитку викладачів закладів вищої освіти. *У даній статті ми звертаємо нашу увагу на роль програм обміну у професійному розвитку викладача закладу вищої освіти. Академічна мобільність є важливою для особистісного так і професійного розвитку викладача, оскільки ставить його в умови аналізу і вирішення життєвих ситуацій з позицій власної та іншої культури.*

Ключові слова: *академічна мобільність, форми академічної мобільності, програми обміну, професійний розвиток, міжкультурна співпраця.*

ФЕДИНА-ДАРМОХВАЛ В.С. Место и роль программ обмена в профессиональном развитии преподавателей заведений высшего образования. *В данной статье мы обращаем внимание на роль программ обмена в профессиональном развитии преподавателя высшего образования. Академическая мобильность важна для личностного и профессионального развития преподавателя, поскольку ставит его в условия*

анализа и решения жизненных ситуаций с позиций собственной и другой культуры.

Ключевые слова: *академическая мобильность, формы академической мобильности, программы обмена, профессиональное развитие, межкультурное сотрудничество.*

Постановка проблеми. Академічна мобільність є однією з найважливіших сторін процесу інтеграції українських закладів вищої освіти, і науки в цілому, в міжнародний освітній простір. Це досить складний і багатоплановий процес просування, обміну науковим і культурним потенціалом, ресурсами, технологіями навчання.

Аналіз досліджень публікацій. Висвітлення підходів до розуміння феномену професійної мобільності як об'єкта педагогічних досліджень, що набув своєї актуальності на початку XXI століття, а також проблеми формування професійної мобільності знаходимо у роботах Л. Амірової, О. Безпалько, Н. Брижак, Є. Іванченко, Т. Прохоренко, Л. Сушенцевої, І. Шпекторенко та ін. Водночас предметом наукових дискусій стали питання академічної мобільності, її ролі у розвитку національної системи вищої освіти, формуванні спільного освітнього простору, забезпеченні професійної самореалізації працівників освітньої галузі (В. Андрущенко, І. Богачевська, Г. Калінічева, О. Кізілов, Г. Корчова, І. Світячук, Є. Стадний та ін.).

Метою статті є визначити роль програм обміну у професійному розвитку викладача закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» професійний розвиток науково-педагогічного працівника здійснюється шляхом: реалізації прав (на академічну мобільність у професійній діяльності, на підвищення свого професійного рівня, на підвищення кваліфікації) та виконання обов'язків (гарантувати високий науково-теоретичний і методичний рівень викладання навчальних дисциплін, вдосконалювати навчально-методичне забезпечення навчального процесу, здійснювати наукову діяльність; підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію)[5]. У сучасних умовах модернізації та глобалізації освіти, коли освіта і знання стають транскордонним та транснаціональним явищем, особливого значення набуває активна міжнародна співпраця у сфері освіти та науки нашої держави з іншими країнами, що дозволяє створити єдиний європейський освітній простір – зону «Європейської вищої освіти». Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, а також через визнання документів про освіту інших країн. Загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) й

загальноєвропейський дослідницький простір (ERA) утворюють сучасне європейське суспільство знань. Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору [4].

Поняття «мобільність», як інтегративну якість особистості, що характеризує внутрішнє самовдосконалення, засноване на стабільних цінностях і потребі у саморозвитку вивчали Ю. Калиновський, Ю. Клименко, О. Нікітіна, П. Сорокін та ін. Водночас вважаємо за необхідне підкреслити багатогранність розуміння поняття «мобільність» у науковому дискурсі: рухливість, здатність швидко орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні форми діяльності; внутрішнє самовдосконалення особи, засноване на стабільних цінностях і потребі у саморозвитку, ознака її внутрішньої свободи; індивідуальна відповідь особистості на виклики мінливого світу; якість особистості, яка формується в процесі навчання і виховання та має найважливіший вплив на професіоналізм [1].

Варто зауважити про важливість академічної мобільності для особистісного і професійного розвитку сучасного викладача шляхом здійснення аналізу й вирішення професійних завдань з позицій різних культур, обміну науковим і культурним потенціалом, технологіями навчання. Ключове значення міжнародної академічної мобільності для професійного розвитку сучасного викладача підкреслюється багатьма авторами. Зокрема, С. Тютченко зазначає, що вона «створює можливість професійної самореалізації та самовдосконалення, підвищує якість кваліфікації трудових ресурсів» [8, с. 68]. Суголосною є думка В. Галічіна, який академічну мобільність розуміє як один з ефективних інструментів підвищення якості людського капіталу [3, с. 8]. На думку Р. Чуянова, академічна мобільність викладача полягає у його здатності і готовності до неперервної самоосвіти, нарощення інтелектуального капіталу в мультикультурному середовищі [2, с. 32]. Зауважимо, що академічна мобільність науково-педагогічного працівника – це ще й спосіб підвищення кваліфікації і обміну педагогічним досвідом, який дозволяє йому ознайомитись із організацією освітнього процесу ЗВО-партнерів, порівняти системи освіти різних країн, об'єктивно визначити слабкі та сильні сторони, актуалізувати зміст курсів, що викладаються науково-педагогічним працівником, на практиці використати нові форми і методи навчання. Але варто зазначити, що ефективність академічної мобільності полягає не тільки у підвищенні кваліфікації самих викладачів, але й можливості поширення набутого професійного досвіду на рівні кафедр, факультету і університету, розробці нових курсів, розвитку та активізації дослідницьких інтересів, спрямованих на забезпечення якості дисциплін, що викладаються.

Участь у програмі обміну – це можливість набути цінний досвід, зітканий з десятків, сотень різних напрацювань й досягнень, удоступнених в зарубіжному науковому середовищі; досвід, що базований на живому спілкуванні «від людини до людини» й дискусійному обміні думками; досвід, що спонукає не тільки робити порівняння й ініціювати зміни у власних інституціях, діяльності дотичних галузях, але й стати їх активними учасниками; досвід, що уможливорює вихід поза межі локального інтелектуального простору через багатоактне спілкування й працю над спільними проєктами з науковцями й іноземними інституціями країн світу.

Учасники цих програм проводять індивідуальні дослідження, знайомляться з актуальними надбаннями закордонних університетів у плануванні навчальних програм, розробці навчальних курсів та їх викладанні, беруть участь у наукових конференціях та семінарах. До участі у конкурсі приймаються лише індивідуальні проєкти – дослідницькі та такі, що спрямовані на розробку та запровадження нових навчальних курсів, оновлення навчальних матеріалів, вивчення та оволодіння передовими методами навчання та викладання, готовність до ініціювання та запровадження нових курсів, розповсюдження передових методів навчання та викладання, поширення й популяризація отриманих результатів проведеного дослідження по поверненні в Україну.

Такі програми обміну сприяють удосконаленню індивідуально-особистісних якостей, налагодженню міжкультурної комунікації педагога. Зокрема FLTA Program (*Fulbright foreign language teaching assistant program*) розрахована для молодих викладачів та дослідників, для енергійних освітян-початківців, зрілих у судженнях, надійних, із належним рівнем професійності; спроможних успішно виконувати функції викладача, й асистента; легко уживатися у студентську атмосферу, гідно входити у коло викладачів та співробітників гостьової інституції. Стажування в рамках цієї програми передбачає викладання української мови (асистування американським викладачам) в університетах/коледжах США тривалістю дев'ять місяців. Кандидати для участі в цій програмі обміну повинні добре орієнтуватись у стані подій в Україні, бути обізнаними із її історією та культурою, мати бажання та вміння достойно представити Україну американській спільноті; демонструвати правдиве зацікавлення американською культурою й відкритість до її пізнання; володіти умінням мислити на перспективу, усвідомлювати важливості фулбрайтівського досвіду та бачення можливостей його використання та поширення в Україні.

Водночас Програма вчених-резидентів Фулбрайта (*S-I-R*) допомагає у розробці навчальних програм, гостьових лекцій, розвиває навчання за кордоном, сприяє обміну партнерством та спілкуванню з кампусом та місцевою громадою. S-I-R працюють між відділами та навчальними планами різними

способами, щоб значно розширити існуючу міжнародну програму, розробити нові програми вивчення світової галузі, додати міжнародний вимір до наявних наукових робіт. Спільнота через установу надає запрошеному вченому можливості брати участь у виступах, зборах спільноти та інших заходах. Завдяки цьому установа може урізноманітнити досвід спільноти та створити доброзичливість серед неї. Програма S-I-R сприяє культурному та інтелектуальному різноманіттю серед установи та широкої спільноти [11].

Національна програма стипендій Словацької Республіки підтримує мобільність викладачів університетів, дослідників та художників для стипендійного перебування у вищих навчальних закладах та науково-дослідних організаціях Словаччини. Уряд Словацької Республіки у 2005 році схвалив створення Національної програми стипендій Словацької Республіки (1-10 місяців) для підтримки мобільності даних сфер науковців. Національна програма стипендій Словацької Республіки (NSP) фінансується Міністерством освіти, науки, досліджень та спорту Словацької Республіки [10].

Для розвитку професіоналізму викладачам та науковцям пропонуються навчальні курси в різних центрах передового досвіду в Індії для розширення їх професійних навичок і можливостей, а також для підготовки їх до життя у більш глобалізованому світі. Програма повністю спонсорується урядом Індії. У 47 спеціально створених навчальних закладах проводиться 280 короткострокових, середньострокових і довгострокових курсів протягом року, з таких спеціальностей як облік, аудит, банківська справа, фінанси, ІТ, телекомунікації, англійська мова, управління, захист зовнішнього середовища, а також технічні і спеціальні курси [7].

Відповідно до двосторонніх угод про співробітництво в галузі освіти та науки, укладених між урядом Латвії та кількома країнами, Латвія пропонує стипендії іноземним науковцям та викладачам для навчання, досліджень та участі у літніх школах у вищих навчальних закладах Латвії (ВНЗ). Міністерство освіти і науки Латвії делегувало управління державними стипендіями Латвії Державному агентству розвитку освіти.

Країни Сходу, зокрема Туреччина, теж пропонує свою програму обміну Mevlana, яка спрямована на обмін викладачами та співробітниками між закладами вищої освіти Туреччини та ЗВО інших країн. Термін дії цієї програми для викладачів триває від одного тижня (мінімум) до трьох місяців (максимум). Персонал з будь-якої країни може скористатися цією програмою, яку організовує вища освіта Туреччини закладів з метою навчання або читання лекцій. Провідними цілями даної турецької програми є надання Туреччині привабливості у сфері вищої освіти; підвищення академічної спроможності турецьких закладів вищої освіти; внесок у процес глобалізації вищої освіти; поширення історичної та культурної спадщини Туреччини у глобальному масштабі; збага-

чення культури поваги та терпимості до відмінностей шляхом збільшення міжкультурного взаємовпливу. Весь академічний персонал, який працює у національному або іноземному закладі вищої освіти, за умови, що ЗВО підписали двосторонній протокол обміну Мевлани, може отримати користь від програми обміну Mevlana. Викладачам, які беруть участь в цій програмі, відкривається можливість дослідження з новими академічними перспективами на додаток до читання лекцій за кордоном; вони можуть продовжувати співпрацю шляхом взаємодії через різні конференції, проекти та семінари після повернення в їхні установи. В рамках викладацької мобільності академічний персонал свою професійну діяльність здійснює не менше шести годин на тиждень тривалістю від одного тижня (мінімум) до трьох місяців (максимум) [9].

Професійний розвиток педагога ми розглядаємо як його самореалізацію, спонукання до творчості, розуміння необхідності проектування власного професійного рівня на різних етапах життєвого шляху. Сучасний ринок праці піднімає рівень вимог, у зв'язку з цим в системі неперервної професійної освіти здійснюється інтенсивна розробка методології випереджувальної освіти педагога як дорослого, досліджуються можливості саморозвитку особистості протягом усього життя. Особистісно-професійний інтерес, психолого-педагогічні основи формування професійних умінь надають можливість вивчення рушійних сил розвитку особистості в їх взаємодії. Водночас процес становлення педагога розуміємо як взаємодію особистісних, професійних і соціальних факторів його розвитку. Формування особистості професіонала не зводиться до накопичення знань, умінь і навичок, а передбачає формування і регуляцію професійної поведінки, зміну самосвідомості. Практичні передумови, які актуалізують процес особистісно-професійного зростання і розвитку, виявляються, перш за все, в змінах соціокультурної ситуації – практики функціонування педагогічних кадрів.

Зазначимо, що професійний розвиток науково-педагогічного працівника є залежним від соціальних умов, особливостей організації педагогічного процесу, особистісного потенціалу і динамічної взаємодії мотиваційних, ціннісних і професійних компонентів особистості, здатності задовольняти сьогоденні зміни в освіті. Професійна продуктивність спирається на світ людини: її інтереси, ціннісні орієнтації, мотиви і цілі діяльності, якості інтелекту. Професійний розвиток педагога нерозривно пов'язаний з розумінням діяльності з позицій сукупного практичного досвіду її здійснення, як суми результатів досягнень, як процесу подолання труднощів, як процесу самозміни педагога в ході всієї його життєдіяльності. Розвиток педагога в умовах системи неперервної освіти є своєрідним «викликом» тенденціям змін у сучасному світі: прискорюються всі соціокультурні зміни; все менше є можливостей перейняти від попе-

реднього суспільства досвід і навички життєустрою [6].

Отже, професійний розвиток є невід'ємним від особистісного – в їх основі лежить принцип саморозвитку, одним із шляхів реалізації якого є академічна мобільність.

Висновки. Таким чином, академічну мобільність професорсько-викладацького та адміністративного складу вищих навчальних закладів варто розглядати як механізм підвищення рівня національної освітньої системи за рахунок вивчення іноземного досвіду, а також як спосіб подолання відставання вітчизняної університетської науки, яке виникає через брак фінансування й відсутність сучасного обладнання. Програми обміну, як одна з форм академічної мобільності, займають провідне місце в професійному розвитку викладачів закладів вищої освіти.

Список використаних джерел:

1. Брижак Н. Ю. Професійна мобільність як фахова якість майбутнього вчителя: зб. матеріалів. Ужгород, 2016. Вип. 1 (38). С. 67–70.
2. Бринев Н. С., Чуянов Р. А. Академическая мобильность студентов как фактор развития образования. Пути развития высшего образования в России: сб. матер. науч.-практ. конф. Омск: ОГПУ, 2001. С. 31–34.
3. Галичин В. А. Академическая мобильность в условиях интернационализации образования. Москва: Университетская книга, 2009. 460 с., С. 8.
4. Гуляева Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири. Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ). — Київ, навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. С. 76–81.
5. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII (із змінами і доповненнями). Відомості Верховної Ради. 2014. № 37–38. ст. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
6. Пуховська Л. Теоретичні засади професійного розвитку педагогів : рух до концептуальної карти. Порівняльна професійна педагогіка: науковий журнал. 2011. Вип. 1. URL: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf> , <https://lib.iitta.gov.ua/2564/1/>
7. Сумський державний університет. Програми міжнародної академічної мобільності. URL:<https://sumdu.edu.ua/uk/ukr/general/normativebase.html?task=getfile&tmpl=component&id=047e3591-f2ac-e811-923d%20001a4be6d04a&kind=1>
8. Сушенцева Л., Тютченко С. Проблема взаємозв'язку академічної і професійної мобільності студентів. Освітні обрії. 2019. Вип. 1 (48). С.

- 66–69., С. 68.
9. The Council of Higher Education Academic Exchange Programmes Unit Bilkent, Ankara, Türkiye, Turkey The Council of Higher Education Mevlana Exchange Programme Coordination Office. URL: <http://www.mevlana.hacettepe.edu.tr/english/GeneralInformation.pdf>
 10. The National Scholarship Programme of the Slovak Republic for the support of mobility of students. URL: <https://www.scholarships.sk/en/main/o-programe>
 11. The Power of International Education. Програма імені Фулбрайта в Україні. URL: <https://fulbright.org.ua/uk/>

Transliteration of References:

1. Bryzhak N.Yu. Profesiina mobilnist yak fakhova yakist maibutnoho vchytelia: zb. materialiv. Uzhhorod, 2016. Vyp. 1 (38). S. 67–70.
2. Brynev N.S., Chuianov R. A. Akademicheskaya mobylnost studentov kak faktor razvityia obrazovaniia. Puty razvityia vyssheho obrazovaniia v Rossy: sb. mater. nauch.-prakt. konf. Omsk: OHPU, 2001. S. 31–34.
3. Halychyn V.A. Akademicheskaya mobylnost v usloviakh ynternatsyonalizatsyy obrazovaniia. Moskva: Unversytetskaia knyha, 2009. 460 s., S. 8.
4. Huliaieva N.M. Mobilnist vykladachiv i studentiv: problemy ta oriietry. Materialy VI shchorichnoi mizhnarodnoi konferentsii «Rozbudova menedzhment-osvity v Ukraini» (17–19 liutoho 2005 roku m. Dnipropetrovsk). — Kyiv., navch.-metod. tsentr «Konsortsium iz udoskonalennia menedzhment-osvity v Ukraini», 2005. S. 76–81.
5. Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII (iz zminamy i dopovnenniamy). Vidomosti Verkhovnoi Rady. 2014. № 37–38. st. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (data zvernennia: 12.10.2021).
6. Pukhovska L. Teoretychni zasady profesiinoho rozvytku pedahohiv : rukh do kontseptualnoi karty. Porivnialna profesiina pedahohika: naukovyi zhurnal. 2011. Vyp. 1. URL: <http://khnu.km.ua/root/res/2-7001-31.pdf> ., <https://lib.iitta.gov.ua/2564/1/>
7. Sumskiy derzhavnyi universytet. Prohramy mizhnarodnoi akademichnoi mobilnosti. URL: <https://sumdu.edu.ua/uk/ukr/general/normativebase.html?ta sk=getfile&tmpl=component&id=047e3591-f2ac-e811-923d%20001a4be6d04a&kind=1>
8. Sushentseva L., Tiutchenko S. Problema vzaiemozviazku akademichnoi i profesiinoy mobilnosti studentiv. Osvitni obrii. 2019. Vyp. 1 (48). S. 66–69., S. 68.
9. The Council of Higher Education Academic Exchange Programmes Unit Bilkent, Ankara, Türkiye, Turkey The Council of Higher Education Mevlana Exchange Programme Coordination Office. URL: <http://www.mevlana.hacettepe.edu.tr/english/GeneralInformation.pdf>

hacettepe.edu.tr/english/GeneralInformation.pdf

10. The National Scholarship Programme of the Slovak Republic for the support of mobility of students. URL: <https://www.scholarships.sk/en/main/o-programe>
11. The Power of International Education. Prohrama imeni Fulbraita v Ukraini. URL: <https://fulbright.org.ua/uk/>

FEDYNA-DARMOKHVAL Volodymyra Sepanivna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of General Pedagogy and Pedagogy of the Higher School of Lviv National University by I. Franko, Lviv, Ukraine
E-mail: Wolodymyra@yahoo.com

THE PLACE AND ROLE OF EXCHANGE PROGRAMS IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

<https://doi.org/10.38014/osvita.2022.89.05>